

իրանց կարգ ու կանոններով պատմական անցքերի շարքն են անցել և զաղարել են գոյութիւն ունենալուց: Այդ բանին համոզուելու համար հարկաւոր է մեր վերայ և մեր շուրջը նայել: Ի՞նչ է այժմ վաճախանութիւնը:

— Ըստ առածին՝

«Անհոգի կեանք»

«Անփառունակ փառք»

«Անկարեկից եղբայրութիւն»:

Յուսիկ Արքայիսկոպոս.

ՄԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔԸ

Յուսիկ սրբազանը կարեւոր է համարել մեր մատենախօսական յօդուածին բաւական ընդարձակ պատասխան տալ. «Արարատի» խմբագիր Տ. Կարեգին վարդապետը ուղարկելով մեզ այդ պատասխանի սրբագրութիւնը, խնդրում է մի քանի խօսքով մեր ասելիքն ասել ու հարցը փակել:

Շատ դժուար է խկապէս այդ «պատասխան»ի մասին խօսք ասելը, նրա մէջ շատ բաներ մեզ ամենեւին չեն վերաբերում և գործի հետ էլ ոչ մի առնչութիւն չունին. օրինակ Յուսիկ սրբազանը յիշում է, որ Ոսկեանց մասին իմ կարծիքը հարցրել է, բայց որոշ պատասխան չէ ստացել. չիմացածս բանի մասին չէի կարող ի հարկէ ուրիշին հաստատուն տեղեկութիւններ տալ: Որ ամենքս անուպատականների մասին գրելիս Յայտնաւորները պիտի արտագրէ, այդ Յուսիկ եպիսկոպոսի վճիռն է, որին կարծեմ չի ենթարկուելաւ. ոչ ոքս Բայց սոքա մանր խնդիրներ են. Յուսիկ սրբազանը այնպիսի բաների վրայ է սնդում իւր «պատասխան»ի մէջ, որ կարդացողը դարձացած է մնում: Որ Յուսիկ սրբազանը ինձ խորհուրդ է տալիս կարդալ

Ղուկասու աւետարանի առաջին գլուխներն ու Ղազար Փարպեցու թուղթը, դրա համար կարող եմ չնորհակալ լինել միայն. բայց որ նա ինձանից ամբողջ եկեղեցական պատմութիւն է պահանջում, ցոյց է տալիս, որ նա պարզ ըմբռնումն չունի, թէ ի՞նչ է նշանակում՝ այսօր եկեղեցական պատմութիւն գրել և որպիսի՝ նախապատրաստական աշխատանքներ է պահանջում այն, ինչքան մանր ուսումնասիրութիւններ պիտի գրուին դեռ «Հանգէս Ամսօրեայ»ի և «Արարատ»ի նման թերթերում, որոնց մէջ եղած պատմական ուսումնասիրութիւնները աչքից բաց թողնելը Յուսիկ սրբազանը մեծ յանցանք չէ համարում, որպէսզի հնարաւոր լինի եկեղեցական պատմութիւն գրելու մասին մտածելու Յամենայն դէպս, ով որ գրելու լինի ապագայ եկեղեցական պատմութիւնը, չէ կարող աչքաթող անել այն մանր ուսումնասիրութիւնները, որ լոյս են տեսնում մեր ամսաթերթերում:

Իւրաքանչիւր գիտութեամբ զբաղուող մարդու համար միանգամայն անհասկանալի են Յուսիկ սրբազանի առարկութիւնները իւր գործածած սխալ թուականների նկատմամբ. քանակաւ տարիները նրա համար նշանակութիւն չունին, իսկ գիտնականները ամիսներն ու օրերը գտնելու համար քանակաւ տարիներ գլուխ են կտրում: Ինչ որ այժմ հաստատուն կերպով իբրեւ սխալ է ճանաչուած, պէտք է գործածութիւնից ելնէ. իսկ Յուսիկ եպիսկոպոսը իւր գրքում մի այնպիսի սխալ թուական է գործածել, որի օգտին և ոչ մի գիւտ այլ ևս խօսել չէ կարող: Վերջապէս գիտութեամբ զբաղուողը քաջութիւն պիտի ունենայ շարունակ ուսանելու և ոչ թէ նոր գիւտերից վախենալով, հին սխալի մէջ ամրապնդուի:

Ղազար Փարպեցու մասին Յուսիկ սրբազանը կրկնում է իւր մեղադրանքը. մենք մեր առելիքն առել ենք և ցումումենք, որ Ղազար Փարպեցին չի կարող գերեզմանից ելնել. նա անշուշտ միակ արժանաւոր պատառխանը կտար իրեն զուր տեղը դատապարտողին:

Յուսիկ եպիսկոպոսը կրկնում է իւր սխալը նաև վար-

դասպետների ու երէցների մասին, Խոհեմութիւնը պահանջում է չիմացած բանի մասին չխօսել. վարդապետները բոլորովին անկախ երէցներից գոյութիւն ունին քրիստոնէական ա. դարից սկսած և նրանց նախահայրերը հրէութեան մէջ դպիրներն են. Նոցա ամուրիութեան խնդիրը բոլորովին ուրիշ խնդիր է. և այդ խնդրի, ինչպէս և վարիչ հոգեւորականների ամուսնութեան կամ ամուրիութեան ու դրա օգտակարութեան և փաստակարարութեան մասին մենք ոչինչ չենք ասել, այնպէս որ այդ առթիւ իզուր է սրբազանը մեզ դիմում և իւր ասածների հերքումը պահանջում: Եթէ մենք առաջարկէինք հայոց եկեղեցուն կարեւոր բարեփոխութիւնները, համոզուած ենք, որ Յուսիկ եպիսկոպոսը առաջինը կլինէր մեր «ազգակործան» նորմութիւնների դէմ ելնողը:

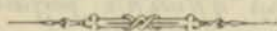
Իզուր է պնդում Յուսիկ սրբազանը նաև, թէ ինքը դէմ չէ քննելուն ու ճշմարտութիւնը պարզելուն. ամենից առաջ կասենք, որ Կ. վ.-ի 3 տարի առաջ մտցրած «բարեփոխութեան» մէջ հաւատի և դաւանութեան վերաբերեալ ոչինչ չկար. իսկ որպէս զի ամեն մէկի համար պարզ լինի, թէ որքան կողմնակից է Յուսիկ սրբազանը քննադատութեան, մէջ տեղ կբերենք նրա հետեւեալ խօսքերը. «կարապետ հ. ս.-ը համոզմունքն ու ներքին ազատութիւնը կրօնական խնդիրներում ամենաէական պայմանները համարելով՝ նոր կտակարանի աստուածաբանութեան թէ ներածութեան մէջ այնպիսի ազատութիւն էր տուել իրան, որ 1901 թուի քննութիւնների ժամանակ արժ. Ներսէս վրդ. Մելիք-Թանգեանը աւելի քան ազատամիտ համարեց, եւ եւս յայտնեցի ում պէտք է: Ամբողջ քննութեան ժամանակ եկեղեցական հայրերից ոչ մէկի անունը չյիշուեց: Վճռական ձայնը հռոնակինն էր ու Շլայերմախերինը, որոնք փոխարինել էին ս. Յովհան Ոսկեբերանին, ս. Գրիգոր աստուածաբանին, Բարսեղ Կեսարացուն և ինչ: (Լուծար. 1903, № 3. էջ 218—219):»

Այսպէս են խօսել 3 տարի առաջ մեր ազատամիտ համարուած հոգեւորականները:

Յուսիկ սրբազան, վերևի տողերը գրած ժամանակ դուք ոչ ճշմարտութեան բարեկամ էք եղել և ոչ քննադատութեան կողմնակից։ Բայց այն ժամանակ դուք պաշտպանում էիք Մովսէս Խորենացուն յարձակումների դէմ (տ. Լումայ, նոյն էջ), այժմ ինքներդ յարձակում էք Ղազար Փարպեցու վրայ։ Եթէ յիրաւի դուք այժմ քննադատութեան բարեկամ էք դարձել, եթէ այդպիսի մեծ փոփոխութիւն է առաջ եկել Ձեր մտքի մէջ, այն ժամանակ միայն ուրախանալ կարելի է։

Ես խնդիրը փակուած եմ համարում*։

Երուանդ վարդապետ.

ԲԱՐԳԷՆ Վ-Ի ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՅՈՒՋՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Նորին Վեհափառութեան

Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց

Տ. Տ. ՄԿՐՏՁԻ Ա.

Սինոդի անդամ Բարդէն

Վարդապետ Աղաւելեանից

Ամենախոնարհ յայտարարութիւն.

Յունվարի 25-ին Ձերդ Վեհափառութեան հրամանով Սինոդի միւս անդամների հետ հաւաքուելով Դիւանատուն՝ լսեցինք ձեմարանի Տեսուչ Բարձրապատիւ Տ. Մեսրոպ վարդապետ Տէր Մովսիսեանից ձեմարանի աշակերտական ներկայ յուղումների մասին տեղեկութիւններ, թէ ինչպէս այդ յուղումներն սկիզբն են առել սոյն ուսումնա-

* Երկու կողմն էլ իրենց ասելիքը յայտնած լինելով, փակում ենք այս հարցը։